

INHOUD

Woord vooraf	17
Inleiding	
De wetenschap van het Romeinse recht	19
§ 1. De bedoeling van de studie van het Romeinse recht	19
1. Een component van ons universitair denken	19
2. Het begrijpen van het <i>ius commune</i> , van het Europese gemene recht	21
3. De Historische School als <i>causa efficiens</i> van de studie van het Romeinse recht	23
4. De studie van het Romeinse recht als ideeëngeschiedenis	24
5. Conclusie: de methodologie van het Romeinse recht	25
§ 2. Romeins recht als wetenschap	27
1. Een juridische wetenschap	27
2. De charme van de klassieke filologie	28
3. Handschriftenkunde en tekstkritiek	33
4. De historische kritiek	35
5. De geschiedenis van de filosofie	36
§ 3. Het uitwendige kader van de wetenschap	37
Hoofdstuk I	
Overzicht van de uitwendige geschiedenis en de bronnen van het Romeinse recht	41
§ 1. Het koninkrijk en de vroege republiek (7e eeuw v.C.-367 v.C.)	42
1. Het koninkrijk	42
2. De vroege republiek (509 v.C.-367 v.C.)	44
§ 2. De volle republiek (367 v.C.-17 v.C.)	47
1. De senaat	47

2.	De stemcomités en hun <i>leges</i>	49
3.	De magistratuur en de edicten	51
	a) De consuls	52
	b) De praetoren	52
	c) De censoren	53
	d) De aedielen	54
	e) De quaestoren	55
	f) De volkstribunen	55
	g) De provinciegouverneurs	55
	Besluit	56
4.	De juristen	56
§ 3.	Het vroege keizerrijk of principaat (17 v.C.-284 n.C.)	57
	1. De instellingen van het principaat	58
	a) De keizerlijke provincies	58
	b) De keizer en de republikeinse instellingen	61
	c) De hoofdstedelijke instellingen	62
	2. Het klassieke Romeinse recht	63
	a) Beroemde juristen	63
	b) De constituties	65
	c) Het klassieke recht	67
§ 4.	Het late keizerrijk (284-565)	68
	1. De tijd van Diocletianus	70
	a) De tetrarchie	70
	b) Het Romeinse recht onder Diocletianus	71
	2. De vierde eeuw en het christendom	72
	a) Constantijn de Grote	72
	b) Theodosius de Grote	73
	c) Het Romeinse recht en het christendom	75
	3. Rechtsteksten uit de vierde en vijfde eeuw	79
	a) Oude getuigen	79
	b) De Codex Theodosianus	80
	4. Het justiniaanse recht	83
	a) De Codex Iustinianus	84
	b) De Digesten	85
	c) De Instituten	86
	d) De Novellen	86
	5. Terug naar het Westen	88
§ 5.	De overlevering van het Romeinse recht in de Germaanse vorstendommen	88
	1. De voortgang van het recht	88
	2. De rechtspraak in de zogenaamde Germaanse vorstendommen	91
	3. De invloed van de feodaliteit	94
	4. Rechtenonderwijs in de vroege middeleeuwen	97

§ 6. De receptie van het Romeinse recht via de bisschoppen en de kerk	98
1. De Romeinse oorsprong van het canonieke recht	98
2. De ontwikkeling van het canonieke recht in de vroege middeleeuwen	100
3. De oprichting van de officialiteiten en de overname van het Romeinse recht	103
4. Het canonieke recht aan de universiteit	105
§ 7. De receptie van het justiniaanse recht aan de universiteiten	109
1. De glossatoren van Bologna	109
2. De commentatoren	113
3. De middeleeuwse draagwijdte van het Romeinse recht	116
§ 8. De receptie van het Romeinse recht in de nieuwe tijden	116
1. De opkomst en de verdringing van de Griekse cultuur	117
2. De soevereine vorstelijke rechtbanken	121
3. Veranderingen aan de Leuvense rechtsfaculteit	123
a) De renaissance in de rechtsleer	124
b) De Hervormingsgezinde rechtsleer	125
c) Het humanisme in het recht	126
d) De voorlopers van het natuurrecht	127
4. Het subjectieve recht	128
§ 9. Het Romeinse recht na 1600	129
1. Van het natuurrecht naar het <i>forum internum</i>	130
2. Drie nieuwe rechtstakken	131
a) Van de Romeinse civiele rechten naar het privaatrecht	131
b) Het ontstaan van het publiekrecht	132
c) Het ontstaan van het internationale recht	133
3. Het succes van de rechtsleer	134
4. Van vorstelijke soevereine raden naar democratische rechten	135
5. Negentiende-eeuws Romeins recht	136
6. Het Romeinse recht van de twintigste eeuw	137

Hoofdstuk II

Libertas en vrijheid, van civiel recht tot mensenrechten **141**

1. De militaire <i>status libertatis</i>	141
2. De politieke <i>status libertatis</i>	143
3. Denkend over de vrijheid	145
4. Van de Romeinse naar de middeleeuwse vrijheid	145
5. <i>Libertas</i> en <i>ciuitas</i> in de middeleeuwse rechtsleer	147
6. Civiele rechten en absolutisme	149
7. De individuele rechten van de zeventiende eeuw	151
Conclusie	152

Hoofdstuk III	
Civiel procesrecht	155
§ 1. De republikeinse civiele procedure	155
§ 2. Het <i>formula</i> -proces	156
1. De inleiding vóór de praetor	157
a) Dagvaarding en aanhangig maken	157
b) Voorlopige maatregelen	158
c) De <i>actio</i>	159
d) Het verweer vóór de praetor	159
e) De <i>litiscontestatio</i>	160
f) Verhaal tegen de praetor	161
2. De fase voor de rechter	161
3. De uitvoering van het vonnis en insolventie	163
§ 3. De aedilische procedure	164
§ 4. De keizerlijke <i>cognitio extra ordinem</i>	165
a) Jurisdicctie	166
b) De dagvaarding	166
c) De inleidingszitting	167
d) De behandeling ten gronde	168
e) De executie	169
Besluit	169
§ 5. De romanocanonieke procedure	170
1. De <i>episcopalis audientia</i>	170
2. De kerkelijke jurisdictie in de vroege middeleeuwen	172
3. De romanocanonieke procedure in de middeleeuwen	173
a) In de twaalfde eeuw	173
b) In de dertiende eeuw	175
c) De invoering van de romanocanonieke procedure	176
§ 6. Het hoger beroep	179
1. In het <i>formula</i> -proces	179
2. In het cognitieproces	180
3. In het late keizerrijk	181
a) Bij wie ging men in beroep?	181
b) Wanneer was beroep mogelijk?	182
c) Interlocutoir appel	183
d) Draagwijdte van het appel	183
4. Van Justinianus tot de middeleeuwen	184
5. De wedergeboorte van het hoger beroep	184
a) De appelrechter	185

b) Nietigheidsbezwaren	186
c) Interlocutoir appel	187
d) Onontvankelijkheid van hoger beroep in het strafrecht	188
e) Hoger beroep tegen een kerkelijke rechtbank	188
f) Beroep tegen een keizerlijk rescript	190
g) Verzet	190
h) Hoe beroep aan te tekenen?	191
6. De wederinvoering van het appel in de praktijk	192
§ 7. Het Romeinsrechtelijke bewijs	193
1. In het oudste Romeinse recht	194
2. In de klassieke periode	194
3. Tijdens het late keizerrijk	195
4. De vroege middeleeuwen	196
5. Het bewijsrecht van de romanocanonieke procedure	198
a) Notoriëteit	198
b) Volle bewijzen	199
c) Onvolmaakte en aanvullende bewijzen	200
d) Bewijslast	201
e) Eigen kennis van de rechter	201
6. Evolutie in de nieuwe tijden	202
§ 8. Conflicten tussen rechtsnormen	203
1. Conflictregels uit de oudheid	204
a) In de republiek	204
b) In het keizerrijk	205
c) In het <i>ius commune</i>	206
d) Welke costume is toepasselijk?	206
e) Gaat het <i>ius commune</i> voor op de costume?	207
f) In de nieuwe tijden	207

Hoofdstuk IV

Personenrecht **209**

§ 1. De <i>paterfamilias</i> , hoofdrolspeler in de rechtbank	210
1. <i>Familia</i> en <i>paterfamilias</i>	210
2. De <i>familia</i> van een vrouw	211
3. Mocht een <i>paterfamilias</i> zijn familieleden doodslaan?	212
4. Het beëindigen van de <i>patria potestas</i>	214
5. De middeleeuwse familie	215
§ 2. Familieleden	217
1. De <i>paterfamilias</i>	218
2. Echtgenotes	219

3. Afstammelingen	220
4. <i>Legitimi</i>	222
5. Adoptie	224
6. <i>Adrogatio</i>	225
7. <i>Nexum</i>	226
8. Personen <i>in mancipio</i>	227
a) <i>Mancipium</i>	227
b) Slavernij	227
c) <i>Manumissio</i>	230
d) Middeleeuwse slavernij	231
e) Slavernij in de nieuwe tijden	232
§ 3. Beperkte aansprakelijkheid voor familieleden	234
1. De <i>actio de peculio</i>	234
2. De <i>actio de peculio et de in rem uerso</i>	236
3. De <i>actio noxalis</i>	237
4. Uitbreiding tot niet-familieleden	237
5. In de middeleeuwen en nieuwe tijden	239
§ 4. Man en vrouw	241
1. Romeinsrechtelijke relaties tussen man en vrouw	242
a) <i>Coniugium</i> en <i>coniunctio</i>	242
b) <i>Vir et uxor</i>	243
c) <i>Concubinatus</i>	243
d) <i>Nuptiae</i>	244
e) <i>Matrimonium</i>	245
f) <i>Diuortium</i>	247
g) <i>Manus</i>	250
2. De receptie van de tweerelaties	250
a) De vroege middeleeuwen	250
b) De ontwikkeling van het huwelijk in de twaalfde eeuw	252
c) De uitwerking van het huwelijk in de dertiende eeuw	253
d) Nationalisering van het huwelijk in de nieuwe tijden	254
Besluit	255
§ 5. Huwelijksgoederenrecht	256
§ 6. Bescherming van aansprakelijke jongeren	258
1. Voogdij	258
2. Soorten voogden	259
3. Rechtsmiddelen van de pupil	262
4. Curatele (<i>cura</i>) over minder-dan-vijfentwintigjarigen	263

§ 7. Verenigingen en rechtspersonen	265
1. Handelen met de overheid in het Romeinse recht der oudheid	265
a) Handelen met de overheid in de republiek	265
b) Handelen met de overheid in het keizerrijk	266
2. Handelen met civiele verenigingen in de oudheid	267
a) <i>Familia</i>	268
b) <i>Fiducia</i>	268
c) <i>Societas</i>	269
d) <i>Curia</i>	270
3. Handelen met verenigingen in de middeleeuwen	270
a) Kloosters en bisdommen	270
b) Colleges en universiteiten	271
4. De fictieve persoon in de nieuwe tijden	273
a) Incorporatie	273
b) In het publiekrecht	274
c) In het privaatrecht van de achttiende en negentiende eeuw	274

Hoofdstuk V

Erfrecht **277**

§ 1. Erfopvolging	278
1. De samenstelling van de boedel	278
2. De verdeling	279
a) Naar civiel recht in de republiek en in het vroege keizerrijk	279
b) Bijsturingen in het edict van de praetor	280
c) Naklassieke erfgenamen	280
d) De Novelle 118	281
e) De klacht wegens onbehoorlijk testament (<i>querela inofficiosi testamenti</i>)	282
f) Het verkrijgen van de erfenis	282
g) De receptie van het Romeinse erfrecht	283
§ 2. Testament	286
1. Vorm	286
a) Het mancipatietestament	286
b) Het praetorisch testament (<i>bonorum possessio secundum tabulas</i>)	287
c) Naklassieke evolutie	287
2. Inhoud	288
a) De erfstelling	288
b) Bijzondere legaten	289
c) Fideï-commissen	291
d) Het codicil	294
3. Enkele grote lijnen uit de receptie van het testament	294

Hoofdstuk VI	
Zakenrecht	297
Inleiding: zakelijke rechten	297
§ 1. Bezit (<i>possessio</i>)	298
1. Bezit en interdict	299
2. Bezitsbescherming voor goederen in de oudheid	299
a) De functies van het bezit van goederen	299
b) Voorwaarden van bezitsbescherming voor goederen in het klassieke recht	300
c) De bevrijdende verjaring	301
3. De middeleeuwse receptie van het bezit	303
a) Het bezit van onroerende goederen	303
b) Bezit en eigendom	304
c) Receptie van de rechtspraak over bezit	304
4. Bezit in de nieuwe tijden	306
§ 2. Eigendom	307
1. Eigendom en <i>rei vindicatio</i> in de oudheid	307
a) <i>Rei vindicatio</i>	307
b) Rechtsmiddelen met gelijkwaardige gevolgen	309
c) Draagwijdte van het antieke eigendomsbegrip	310
2. Evolutie in de middeleeuwen	310
a) Het leenrecht	310
b) Invloed van de moraaltheologen	313
c) Het eigendomsbegrip van Bartolus	314
3. De groei naar het ene en individuele eigendomsbegrip van de nieuwe tijden	316
§ 3. Eigendomsverkrijging	320
1. Overdracht	320
a) Verkregen van een andere <i>familia</i>	320
b) Erkende wijzen van overdracht	320
2. Informele overdracht, <i>traditio</i>	322
a) De feitelijke overdracht	322
b) Leveren krachtens geldige titel	323
c) Het bezit geldt als titel	324
d) De groei naar een consensuele eigendomsoverdracht	325
e) Eigendomsvoorbehoud	326
3. Verkrijgende verjaring (<i>Vsucapio</i>)	327
4. Natuurlijke wijzen van eigendomsverkrijging	328
a) Toe-eigening (<i>occupatio</i>)	328
b) Vruchttrekking	328
c) Natrekking (<i>accessio</i>)	329

§ 4. Vruchtgebruik en erfdiensbaarheden	331
1. Erfdiensbaarheden (<i>iura praediorum</i>)	331
a) Begrip en soorten	331
b) Vestiging van erfdiensbaarheden	332
c) Tenietgaan van erfdiensbaarheden	332
d) Receptie van de erfdiensbaarheden	333
2. Vruchtgebruik	333
a) Begrip	333
b) Rechtsmiddelen	334
c) Receptie van het vruchtgebruik	334
§ 5. Zakelijke zekerheden	335
1. Rechtshandelingen in het pandrecht	335
2. De <i>actio fiduciae</i>	336
3. De <i>actio pignoratitia</i>	337
4. De <i>actio seruiana</i>	339
5. Gevolgen van het zakelijke karakter van de pandvordering	340
6. Pand van rechtswege	341
7. Enkele grepen uit de receptie van het Romeinse pandrecht	342

Hoofdstuk VII

Verbintenissenrecht

345

§ 1. Verbintenissen in het algemeen	346
1. Verbintenis en aansprakelijkheid	346
2. Verbintenissenrecht en canoniek recht	347
3. Bronnen van verbintenissen	349
4. Bronnen van verbintenissen uit contract	350
a) Verbintenissen door overdracht van een zaak (<i>contractus re</i>)	351
b) Verbintenissen door woorden (<i>contractus uerbis</i>)	351
c) Verbintenissen door geschrift (<i>contractus litteris</i>)	351
d) Verbintenissen door consensus (<i>contractus consensu</i>)	352
5. Specifieke en generieke verbintenissen	353
6. Alternatieve verbintenissen	354
7. Natuurlijke verbintenissen	354
§ 2. Strikte verbintenissen	356
1. De stipulatie	357
a) Een mondeling contract (<i>contractus uerbis</i>)	357
b) Stipulatie-akten?	358
2. Overdracht en <i>nouatio</i>	359
a) De relativiteit van de strikte verbintenis	359
b) <i>Nouatio</i>	360

3. Strikte zekerheden	361
a) <i>Sponsio, fidepromissio, fideiussio</i> in de oudheid	361
b) Receptie	363
c) Hoofdelijke aansprakelijkheid (<i>in solidum</i>)	363
4. <i>Mutuum</i>	365
5. Van de stipulatie naar de Engelse contracten	365
§ 3. Verbintenissen <i>e bona fide</i> (naar goede trouw)	366
1. Bonafide verbintenissen in de oudheid	366
a) <i>Actiones e bona fide</i>	366
b) De <i>exceptio doli</i>	367
2. De aansprakelijkheid voor bonafide verbintenissen volgens de legisten	369
a) <i>Dolus</i> en <i>culpa lata</i>	370
b) <i>Culpa levis</i>	370
c) <i>Culpa leuissima</i>	371
d) Overmacht (<i>uis maior</i>)	372
3. De fusie van legistiek en canonistiek in de zestiende eeuw	372
a) Goede trouw bij alle verbintenissen	373
b) De afdwingbaarheid van vormeloze afspraken (<i>pacta sunt seruanda</i>)	373
c) De <i>clausula rebus sic stantibus</i>	375
d) Het stilzwijgend ontbindend beding	375
e) Benadeling	376
f) De causaliteit van verbintenissen	377
g) De wil als bron van aansprakelijkheid	379
Besluit	380
§ 4. Verbintenissen uit delict	381
1. Vergeldende acties	381
2. De <i>actio furti</i> (diefstal)	383
3. De <i>actio legis aquiliae</i> (aquiliaanse vordering)	385
a) Inhoud van de <i>lex aquilia</i>	386
b) Uitbreiding door ruime interpretatie van de basisvoorwaarden	386
c) Uitbreiding bij het verwonden of doden van vrije personen	389
d) Aquiliaanse vordering en verrijking zonder oorzaak	391
e) De aquiliaanse vordering in de nieuwe tijden	393
4. Delictuele aansprakelijkheid	394
a) Aansprakelijkheid voor publieke en voor civiele delicten	394
b) Schuld en intentie	396
c) Van intentie naar aansprakelijkheid	397
5. Quasidelictuele verbintenissen	399

§ 5. Koop-verkoop	400
1. Een consensuele overeenkomst voor specifieke zaken	401
2. De verplichtingen van de verkoper (voorwerp van de <i>actio empti</i>)	403
a) Overdracht	403
b) Vrijwaring tegen uitwinning (<i>euictio</i>)	403
c) Aansprakelijkheid voor de nog niet geleverde zaak	404
d) Aansprakelijkheid voor verborgen gebreken	404
3. Bedingen die de koop kunnen ontbinden	406
4. Dwaling (<i>error</i>)	407
§ 6. Locatio conductio	410
1. <i>Locatio conductio rei</i>	410
a) Begrip	410
b) Verplichtingen van de partijen	411
c) Zakenrechtelijke positie van de huurder	412
d) <i>Remissio mercedis</i>	413
2. <i>Locatio conductio operarum</i> (huur van diensten)	414
3. <i>Locatio conductio operis (faciendi)</i> (aanneming van werk)	415
§ 7. Schenking	416
Hoofdstuk VIII	
Sociaal-economisch recht	417
§ 1. De levensmiddelenverzorging	417
1. In de republiek	418
2. In het principaat	419
a) Instelling van de prefectuur voor de graanbedeling	419
b) Organisatie van het graantransport	419
c) Het bevorderen van grote bakkerijen	420
d) Tijdens de zogenaamde rijkscrisis	421
e) Het late keizerrijk	421
f) De receptie	423
§ 2. Romeinse vennootschapsvormen	424
1. Commanditaire vennootschappen?	424
2. De <i>actio institoria</i>	425
3. <i>Societas</i>	426
§ 3. Betalings- en financieringsmiddelen	428
1. Banken	428
2. <i>Pecunia constituta</i>	429
Besluit	433